

ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ЗАВЕРШАЛЬНА СТАДІЯ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

В статті розкриваються особливості виконавчого провадження як завершальної стадії судового процесу. Розглядаються підстави, за яких державний виконавець відкриває та закінчує виконавче провадження, роль учасників виконавчого провадження.

Ключові слова: виконавче провадження, адміністративний процес, учасники провадження, захист прав громадян.

В статье раскрываются особенности надзорного производства как завершающей стадии судебного процесса. Рассматриваются основания, согласно которым исполнитель начинает и завершает надзорное производство, роль участников надзорного производства.

Ключевые слова: надзорное производство, административный процесс, участники производства, защита прав граждан.

In the article the features of executive realization open up as the finishing stage of trial. Grounds are examined for which a state performer opens and concludes executive realization, role of participants of executive realization.

Keywords: executive realization, administrative process, participants of realization, defence of rights for citizens.

Постановка проблеми. Діяльність органів, покликаних стояти на сторожі принципів справедливості, верховенства права, свідчить про значний внесок в утвердження демократичних засад розвитку державності, пріоритету прав і свобод людини незалежної, самостійної держави. Інститут примусового виконання судових та інших рішень існує стільки, скільки існує інститут держави та державності. Однак лише в новітні історичні часи юридична практика іде шляхом формування в Україні спеціалізованої структури, яка здійснює виключно виконавче провадження.

Виконанням рішення суду та інших юрисдикційних органів завершується процес захисту суб'єктивних майнових та особистих немайнових прав громадян та юридичних осіб шляхом їх фактичної реалізації у спосіб та порядок, визначений Конституцією та законами України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти виконавчого провадження тією чи іншою мірою висвітлювались в роботах українських вчених-адміністративістів: В.Б. Авер'янова, С.С. Алексеева, Д.М. Бахраха, О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, В.М. Горшенева, І.П. Голосніченка, А.Р. Кірсанова, В.К. Колпакова, О.В. Кузьменко, О.І. Остапенка, В.Д. Сорокіна, М.М. Тищенко, Е.Ф. Демського та інших вчених.

Метою даної статті є висвітлення питань виконавчого провадження як завершальної стадії судового процесу.

Виклад основного матеріалу. Для виконання завдань захисту прав громадян, юридичних осіб і держави, адміністративне судочинство покликано забезпечити, як правильний та своєчасний розгляд і вирішення підвідомчих йому справ, так і виконання постановлених щодо них рішень. Ця мета досягається за допомогою процесуального порядку їх примусової реалізації, яка становить самостійну і завершальну стадію адміністративного процесу – виконавче провадження. Виконанням усуваються порушення майнових і особистих немайнових прав шляхом застосування процесуальних засобів і способів примусу до осіб, які відмовилися добровільно виконати свої обов'язки.

Виконавче провадження – це сукупність дій органів і посадових осіб, спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), які здійснюються на підставах, у спосіб та в межах повноважень, визначених Законом України «Про виконавче провадження» [1], іншими нормативно-правовими актами, виданими відповідно до цього Закону та інших законів, а також рішеннями, що відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню.

Адміністративний процесуальний порядок (форма) розкриває ряд істотних особливостей виконавчого провадження і характеризується такими положеннями:

а) примусове виконання рішень в Україні покладається на Державку виконавчу службу, яка входить до системи органів Міністерства юстиції України;

б) відповідно до Закону України «Про державну виконавчу службу» [2] примусове виконання рішень здійснюють державні виконавці районних, міських (міст обласного значення), районних у містах відділів державної виконавчої служби (далі – державні виконавці).

в) інші органи, організації і посадові особи здійснюють виконавчі дії у випадках, передбачених законом, у тому числі відповідно до статті 6 вище вказаного закону на вимогу чи за дорученням державного виконавця.

Значення судового виконання полягає в тому, що воно гарантує фактичну реалізацію рішень судових і несудових органів, завершує юрисдикційну діяльність по захисту суб'єктивних прав громадян і організацій, забезпечує зміцнення законності у сфері матеріально-правових відносин, попереджає цивільні й цивільно-процесуальні правопорушення та сприяє вихованню громадян і службових осіб у дусі виконання законів України.

В Законі України «Про виконавче провадження» зазначено, що виконанням підлягають:

- 1) рішення, ухвали і постанови судів у цивільних справах;
- 2) вироки, ухвали і постанови судів у кримінальних справах у частині майнових стягнень;
- 3) вироки судів у частині позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю;
- 4) постанови судів у частині майнових стягнень у справах про адміністративні правопорушення;
- 5) мирові угоди, затверджені судом;
- 6) рішення, ухвали, постанови арбітражних судів;
- 7) виконавчі написи нотаріусів;
- 8) рішення Конституційного Суду України у випадках, передбачених законом;
- 9) не сплачені в строк платіжні вимоги, акцептовані платником;
- 10) рішення третейських судів відповідно до законів України;
- 11) рішення комісій по трудових спорах;
- 12) постанови, винесені органами (посадовими особами), уповноваженими законом розглядати справи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом;
- 13) рішення іноземних судів і арбітражів у передбачених законом випадках;
- 14) рішення державних органів, прийняті з питань володіння і користування культовими будівлями та майном;
- 15) рішення Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень у передбачених законом випадках;
- 16) постанови державного виконавця про виконавчий збір та накладення штрафу;
- 17) рішення інших державних або недержавних органів у випадках, передбачених законом.

Учасниками виконавчого провадження є державний виконавець, сторони, представники сторін, експерти, спеціалісти, перекладачі.

Для проведення виконавчих дій державним виконавцем у необхідних випадках залучаються поняті, а також працівники органів внутрішніх справ, представники органів опіки і піклування, інших органів і установ. Сторонами у виконавчому провадженні є стягувач і боржник.

Стягувачем може бути фізична або юридична особа, на користь чи в інтересах якої видано виконавчий документ. Боржником може бути фізична або юридична особа, яка зобов'язана за рішенням вчинити певні дії (передати майно, виконати інші обов'язки, передбачені рішенням) або утриматися від їх вчинення.

У виконавчому провадженні можуть брати участь кілька стягувачів або боржників. Кожен з них щодо іншої сторони має право брати участь у виконавчому провадженні самостійно або може доручити участь у виконавчому провадженні одному із співучасників.

Сторони можуть реалізовувати свої права і обов'язки у виконавчому провадженні самостійно або через представників. Особиста участь громадянина у виконавчому провадженні не позбавляє його права мати представника, за винятком випадку, коли боржник зобов'язаний згідно з рішенням вчинити певні дії особисто.

Неповнолітні та особи, визнані судом недієздатними, здійснюють свої права та виконують обов'язки у виконавчому провадженні відповідно до вимог закону.

Участь юридичних осіб у виконавчому провадженні здійснюється їх керівниками чи органами, посадовими особами, які діють в межах повноважень, наданих їм законом, або через представників юридичної особи. Повноваження представника мають бути підтверджені довіреністю, виданою і оформленою відповідно до вимог закону. Представниками у виконавчому провадженні не можуть бути:

- 1) особи, які не досягли 18 років, крім випадків, передбачених законом;
- 2) особи, над якими встановлено опіку чи піклування;
- 3) судді, слідчі, прокурори, державні виконавці, крім випадків, коли вони діють як законні представники або як уповноважені особи відповідного органу, що є стороною виконавчого провадження;
- 4) інші особи, які відповідно до закону не можуть здійснювати представництво.

Для з'ясування та роз'яснення питань, що виникають при здійсненні виконавчого провадження і потребують спеціальних знань, державний виконавець з власної ініціативи або за заявою сторін призначає

своєю постановою експерта або спеціаліста, а при необхідності – кількох спеціалістів або експертів. Як експерт або спеціаліст може бути запрошена будь-яка дієздатна особа, яка має необхідні знання, кваліфікацію, досвід роботи у відповідній галузі. Експерт або спеціаліст зобов'язаний дати письмовий висновок з питань, що поставлені йому державним виконавцем, а також давати усні рекомендації щодо дій, які виконуються в його присутності.

Державний виконавець, експерт, спеціаліст, перекладач не можуть брати участі у виконавчому провадженні і підлягають відводу, якщо вони є близькими родичами сторін, їх представників або інших осіб, що беруть участь у виконавчому провадженні, або заінтересовані в результаті виконання рішення, або є інші обставини, що викликають сумнів у їх неупередженості.

За наявності обставин для відводу зазначені особи зобов'язані заявити самовідвід. З тих же підстав відвідним особам може бути заявлений стягувачем, боржником або їх представниками. Відвід має бути вмотивованим, викладеним у письмовій формі і заявленим у будь-який час до закінчення виконавчого провадження. Питання про відвід державного виконавця вирішується начальником відповідного відділу Державної виконавчої служби, про що виноситься постанова. Питання про відвід експерта, спеціаліста чи перекладача вирішується вмотивованою постановою державного виконавця, яка затверджується начальником відповідного відділу. У разі відводу державного виконавця виконавчий документ передається у встановленому порядку іншому державному виконавцеві або до іншого підрозділу Державної виконавчої служби. Відмова у задоволенні відводу державного виконавця може бути оскаржена до відповідного суду у 10-денний строк, а відводу експерта, спеціаліста, перекладача – у той же строк начальнику відповідного відділу Державної виконавчої служби, а у разі його відмови – до суду.

Закон встановлює підстави за яких державний виконавець відкриває виконавче провадження:

- за заявою стягувача або його представника про примусове виконання рішення, зазначеного в статті 3 Закону України «Про виконавче провадження», на підставі виконавчого документа;
- за заявою прокурора у випадках представництва інтересів громадянина або держави в суді;
- в інших передбачених законом випадках.

Виконавчі дії провадяться державним виконавцем за місцем проживання, роботи боржника або за місцезнаходженням його майна. Якщо боржник є юридичною особою, то виконання провадиться за місцезнаходженням його постійно діючого органу або майна.

Виконання рішення, яке зобов'язує боржника вчинити певні дії, провадиться державним виконавцем за місцем здійснення таких дій. Якщо у процесі виконавчого провадження змінилися місце проживання чи місцезнаходження боржника, місце його роботи або з'ясувалося, що майно боржника, на яке можна звернути стягнення, відсутнє чи його недостатньо, державний виконавець негайно складає про це акт і не пізніше наступного дня надсилає виконавчий документ разом з копією цього акта до відділу Державної виконавчої служби за новим місцепроживанням боржника, місцем його роботи чи місцем знаходження майна боржника, про що одночасно повідомляє стягувача та орган, який видав виконавчий документ. Якщо зволікання вчинення виконавчих дій створює загрозу невиконання рішення, державний виконавець має право вчиняти виконавчі дії на території, на яку не поширюються його функції, або передати виконавчий документ відповідному підрозділу Державної виконавчої служби в порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

Рішення про стягнення періодичних платежів (у справах про стягнення аліментів, про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, втратою годувальника тощо) можуть бути пред'явлені для виконання протягом усього періоду, на який присуджені платежі.

Державний виконавець зобов'язаний прийняти до виконання виконавчий документ і відкрити виконавче провадження, якщо не закінчився строк пред'явлення виконавчого документа до виконання і цей документ відповідає вимогам, передбаченим цим Законом.

Державний виконавець у 3-денний строк з дня надходження до нього виконавчого документа виносить постанову про відкриття виконавчого провадження. В постанові державний виконавець встановлює строк для добровільного виконання рішення, який не може перевищувати семи днів, а рішень про примусове виселення – п'ятнадцяти днів, та попереджає боржника про примусове виконання рішення після закінчення встановленого строку зі стягненням з нього виконавчого збору і витрат, пов'язаних з провадженням виконавчих дій, передбачених цим Законом.

Постанова про відкриття виконавчого провадження може бути оскаржена сторонами начальнику відповідного відділу Державної виконавчої служби або до відповідного суду у 10-денний строк.

Виконавець зобов'язаний провести виконавчі дії та виконати рішення, не пов'язані з реалізацією майна боржника, не пізніше ніж у двомісячний строк з дня надходження виконавчого документа. Продовження зазначеного строку можливе лише у випадках, передбачених цим Законом.

Негайному виконанню підлягають рішення:

- 1) про стягнення аліментів, заробітної плати в межах платежів, вирахованих за один місяць, а також про стягнення усієї суми боргу по цих виплатах, якщо рішенням передбачено її негайне стягнення;
- 2) про поновлення на роботі чи на попередній посаді незаконно звільненого або переведеного працівника;
- 3) в інших випадках, якщо негайне виконання передбачено рішенням або законом.

Якщо рішення підлягає негайному виконанню, державний виконавець відкриває виконавче провадження не пізніше наступного дня після одержання документів, зазначених у статті 18 того ж Закону, і в той же день проводить відповідні виконавчі дії.

Державний виконавець відмовляє у відкритті виконавчого провадження у разі:

- 1) пропуску встановленого строку пред'явлення документів до виконання;
- 2) неподання виконавчого документа про виконання рішення;
- 3) наявності інших обставин, передбачених законом, які виключають здійснення виконавчого провадження.

Про відмову у відкритті виконавчого провадження державний виконавець виносить постанову, яку не пізніше наступного дня надсилає заявникові.

У постанові зазначається, на якій підставі повертається виконавчий документ, і встановлюється строк для усунення порушень. Копія постанови надсилається заявнику та органу, який видав цей документ.

Державний виконавець, починаючи виконувати рішення, повинен пересвідчитися, чи отримана боржником копія постанови про відкриття виконавчого провадження і чи здійснені ним дії, спрямовані на добровільне виконання рішення у встановлений постановою строк відповідно до статті 24 Закону.

Виконавче провадження закінчується у випадках:

- 1) фактичного повного виконання рішення згідно з виконавчим документом;
- 2) закриття виконавчого провадження відповідно до статті 37 цього Закону;
- 3) повернення виконавчого документа без виконання на вимогу суду або іншого органу (посадової особи), які видали виконавчий документ, або на письмову вимогу стягувача;
- 4) направлення виконавчого документа за належністю до іншого підрозділу Державної виконавчої служби.

Про закінчення виконавчого провадження державний виконавець виносить постанову, яка затверджується начальником відповідного відділу Державної виконавчої служби. Постанова про закінчення виконавчого провадження може бути оскаржена сторонами до суду у 10-денний строк.

Висновки. Виконавче провадження – остання стадія адміністративного процесу. Воно також завершує все адміністративне провадження і є метою, заради якої розпочинається судочинство. На жаль, виконання судових рішень дуже часто супроводжується затягуванням, порушенням строків виконання, недостатньою компетентністю судових виконавців. Трапляються випадки, коли судові рішення зовсім не виконуються. Невиконання або неналежне виконання рішень суду є причиною незадоволення діяльністю судової влади в цілому з боку громадян та юридичних осіб, які звертаються до суду з метою захисту своїх законних прав та інтересів. Це також призводить до підризу авторитету судової влади та зводить нанівець всі спроби держави зробити судовий захист прав, свобод та інтересів громадян універсальним. Такий стан речей непокоїть і потребує реформування нині існуючого механізму виконання судових рішень, що набрали законної сили.

Література

1. *Про виконавче провадження: Закон України від 21 квітня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 24. – Ст. 207.*
2. *Про державну виконавчу службу: Закон України від 24 квітня 1998 року // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 36. – Ст. 243.*
3. *Адміністративне право: [навч. посібн.] / О.І. Остапенко, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів, М.В. Ковалів, Р.В. Кісіль. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 536 с.*
4. *Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року № 8073-Х // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.*